

УДК 159.9.629.7

О.В. Петренко, канд. психол. наук, доц.

АВІАЦІЙНІ ПАСАЖИРСЬКІ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ТА МЕНТАЛІТЕТ ЛЮДСТВА

У статті аналізується вплив на менталітет людства індивідуального досвіду пересування лініями повітряних сполучень мас людей у сучасному світі. З позицій філософії та психології розглядаються деякі аспекти та особливості цього процесу.

Вступ

Досягнення техніки та технологій, запроваджуючись у життя, змінюють світ людини а відтак і саму людину. Авіація є тією сферою концентрованого втілення різноманітних техніко-технологічних інновацій, яка посідає у світі людей особливе місце. Значення авіації для людства розгортається у двох принципово відмінних площинах - прагматичній і психологічній. Перелік сфер життєдіяльності людства, в які увійшла авіація як дієвий інструмент або засіб, є надзвичайно широким, і транспортна складова в цьому переліку - лише одна з багатьох. Віддаючи належне можливостям авіації щодо вирішення різноманітних практичних завдань, можна також без перебільшення сказати, що авіація є втіленням тисячолітньої мрії людства про політ, про можливість піднятися над земною поверхнею, розширити свій обрій, відчутти свободу від земного тягіння та насолоду вільного пересування у тривимірному просторі. Крила завжди були для людства символом духовності. Погляд на землю з висоти принаймні декількох сотень метрів змінює перебіг думок людини, трансформує психічний стан, сприяє переходу від поточного та дріб'язкового до високого, духовного та світлого. Це відоме в психології явище, яке використовується в певних методиках практичної психології, як наприклад в методиці "викликаних сенсорних проєкцій".

Навіть можливість бачити літак у повітрі, знаходячись на земній поверхні, є для людини явищем, сповненим символічного змісту. Навколо нас дуже багато людей, які попри відсутність будь-якого професійного зв'язку з авіацією, відчувають з нею зв'язок емоційний. У великій кількості люди різного віку та фаху, доволіно або мимовільно звертаючи увагу на літальні апарати в небі, сприймають їх як щось привабливе, величне, сповнене особливої гармонії, гідне інтересу або навіть захоплення.

Бажаючи відреагувати свої почуття до авіації, люди подекуди вкладають надзвичайні зусилля у хобі авіаційного спрямування, такі як авіамоделізм, колекціонування авіаційної атрибутики тощо, або починають займатися авіаційними видами спорту, стаючи авіаторами нехай не за фахом, але принаймні за способом життя, наявними вміннями та реалізованими прагненнями.

Усіх пілотів об'єднує любов до літака, льотної справи та повітряного простору з його візуальними та вестибулярними перцептивними вимірами, з його специфічною геометрією. Працюючи заради результату, вони водночас не вміють не отримувати радості від самого процесу своєї діяльності. Людей, які приходять в авіацію, вона змушує постійно доводити їй свою відданість, готовність йти на певні самообмеження, належно розпоряджатися своїми фі-

зичними та психологічними ресурсами, викидаючи з бурхливого потоку авіаційного життя усе, що не відповідає його законам. Магнетизм авіації та специфіка емоційного досвіду, який авіація надає людині, настільки потужні, що стаючи авіатором, людина залишається ним назавжди.

В усі часи свого існування авіація використовувала найбільш передові технології та демонструвала людству найбільш яскраві приклади технічної досконалості. Пілот сучасного літака працює із складними технічними системами та еволюціонує разом з ними. Насичення сучасної кабіни літального апарату високоавтоматизованими технічними системами управління є чинником індивідуально-психологічних трансформацій. Досвід показує, що в умовах переходу на експлуатацію нових поколінь повітряних суден з притаманними їм революційними змінами в обладнанні кабін та в функціях і способах діяльності пілотів, змін зазнають психологічні особливості суб'єкта льотної діяльності, починаючи від системи смислів та мотивацій ("насправді вже не я тут головний, а бортовий комп'ютеризований пілотажно-навігаційний комплекс") і закінчуючи особливостями когнітивних психічних процесів. Когнітивні функціональні системи психіки починають адаптуватися до інформаційних інтерфейсів та алгоритмів обладнання на основі формування узгоджених з ними психічних матриць.

Отже, авіація складним та багатовимірним чином впливає на індивідуальні особливості тих, хто з нею пов'язаний безпосередньо. Цей вплив є потужним, але локальним, чітко окресленим.

Водночас за рахунок авіаційних пасажирських перевезень, якими щорічно охоплюються мільйони людей, авіація впливає на людство в цілому. Цей вплив також пов'язаний з технічним прогресом, але не безпосередньо у зв'язку з запровадженням новітніх технологій та обладнання як таких, а у зв'язку з підвищенням доступності авіаційного транспорту, забезпеченням прийняттого для широких мас населення рівня вартості авіаквитків, високих показників зручності і комфорту, та вже як наслідок, великих обсягів перевезень, що власне і є визначальним з точки зору загального ефекту. Вплив, про який йдеться, можливо є не менш важливим чинником розвитку людства, ніж прями практичні зиски застосування авіації, хоча існує він як побічний ефект, як явище, навмисно ніким не передбачене.

Основна частина

Говорячи про вплив авіаційних перевезень на людство, ми вбачаємо доречним спиратися на поняття менталітету, як найбільш адекватне у цьому випадку. Під менталітетом тут розуміється притаманний певній соціальній спільноті узагальнений спосіб сприйняття світу, особлива манера відчувати

та мислити. Суб'єктом менталітету є не індивід, а соціум. В якості мега-соціуму, різнобарвного, з надзвичайно складною та багатомірною структурою, але разом з тим цілісного в умовах сьогодення, виступає людство.

Вплив авіаційних пасажирських перевезень на менталітет людства є багатоаспектним, глобальним та системним.

Багатоаспектність цього впливу пов'язана з трансформацією картини світу в суб'єктивному сприйнятті пересічної людини, яка отримала або розширила свій індивідуальний досвід перебування у повітряному просторі та переміщення на значні відстані за незначний час. Найбільш очевидними щодо впливу авіації на свідомість людини, на прищеплений їй спосіб світосприйняття та мислення, є такі психологічні аспекти:

1. Авіапасажири здобувають особистий досвід, який переконаливо засвідчує спроможність людства долати сили природи за допомогою техніки. Попри те, що авіаційна діяльність у ХХ сторіччі стала звичайною справою, перебування в повітряному просторі на борту важкого літального апарату, крила якого спроможні передати кожному пасажирові відчуття м'якої пружності та вібрації потужних атмосферних потоків, є для пересічної людини тим переживанням, яке стає особливо переконливо складовою індивідуального досвіду щодо можливостей техніки та технологій, створених людством.

2. Психологічне вживання у ситуацію знаходження у повітрі в певному відношенні може бути віднесене до особливого різновиду духовної практики, досвід якої спроможний допомагати людині у пошуках високих цілей свого життєвого шляху. Відсоток людей, яким перебування у повітрі допомогло відчуття щось подібне, є досить значним. Цей ефект є тим більшим, чим більшою мірою людина мала змогу отримати те, що можна назвати "почуттям польоту". Це явище добре узгоджується з положеннями психологічної науки, згідно з якими людина є "суб'єктом психічного життя" [3, с. 490-509], "автором, ініціатором й виконавцем індивідуалізованої програми творення свого світу психіки й себе в ньому" [2].

3. Суб'єктивна картина великого світу, у якому мешкає людство, стає у споживачів авіатранспортних послуг більш насиченою та рельєфною, деталізуючись за рахунок особистого перебування у різних регіонах планети, у різних кліматичних поясах, у суспільствах з соціокультурними особливостями та відмінностями. При цьому у людей зростає прагнення до пізнання світу, до знайомства з його новими складовими та вимірами.

4. Суб'єктивна картина світу людей, які отримують широкий досвід перельотів на великі відстані, стискається, стає більш щільною та компактною. Людина починає відчувати просторову окресленість світу, який належить людству як цілісній спільноті. Відтак взаємозв'язки світових подій стають більш очевидними для індивідуального сприйняття. За цих умов більш предметно та насичено починає суб'єкт переживати аспект одночасності подій, як суб'єктивно значущий для себе, маючи потенцію для того, щоб в будь-яку мить реконструювати у складній цілісності ритмику життя, настрої, реакції

на певні події у будь-якому з регіонів планети, де завдяки можливостям авіації він вже мав можливість перебувати та на основі власного досвіду побудувати певну перцептивну модель.

5. Картина світу людей, які користуються авіаційним пасажирським транспортом, змінює свою геометрію, свою просторову організацію.

По-перше, досвід авіаційних перельотів сприяє переструктуруванню суб'єктивної картини світу у напрямку відмови від формальної ознаки структуроутворення "близьке-далеке за відстанню" та переорієнтації на ознаку "суб'єктивно близьке-далеке за наявних можливостей пересування у просторі". Час, який витрачає людина на те, щоб доїхати з одного кінця великого міста у інший, виявляється близьким до часу перельоту з одного кінця материка у інший.

По-друге, авіація, переміщуючи людину на великих висотах на великі відстані, вводить її у нову для її суб'єктивного досвіду просторову організацію світу, в якій кривизна земної поверхні є невід'ємною ознакою. Відтак, Земля постає у сприйнятті людини космічним об'єктом, сферична поверхня якого відображає, з точки зору цієї ж людини, його замкнутість. Але авіація, дозволяючи людям підніматися над земною поверхнею, демонструє таким чином шлях долання цієї замкнутості – шлях від земної поверхні, тобто шлях у космос, де вже на рівні іншого масштабу світосприйняття кривизна земної кулі перестає бути істотним параметром світу, залишаючись ознакою лише маленької його частки. Виходячи з розуміння природи людини, свідомість якої жадібно сприймає, опрацьовує та експансивно застосовує нове і раніше не бачене, трансформуючи саму себе заради вивільнення нових можливостей та реалізації нових програм, можна сказати, що людині досить пройти шлях у космос подумки, аби фактичний повномасштабний вихід людства у космос став питанням часу.

Треба визнати, що деякі з наведених аспектів формування суб'єктивної картини світу сучасної людини, детермінація яких має зв'язок з авіаційною діяльністю, створює систему суттєвих психологічних передумов планетарного способу світосприйняття та планетарного способу мислення.

Відтак і глобалістичне мислення, маючи свої соціально-економічні передумови, отримує від авіації психологічне стимулювання, хоча при цьому авіація сприяє також і тому, щоб людство не втрачало відчуття специфічності та особливості кожного окремого регіону світу.

Ще 2-3 сторіччя тому мислення планетарними категоріями було привілеєм і потенцією одиниць. Світ здавався безмежно великим навіть для тих, хто спроможний був обійти навколо нього під вітрилами, покладаючи на це істотну частку свого життя і реально ним ризикуючи. Для більшості людства реальний світ обмежувався місцевістю проживання.

Спроможність мислити категоріями, які б вимагали виходу за межі тієї локальної частки світу, в якій людина здебільшого перебуває і чуває себе вдома, забезпечується принаймні трьома важливими складовими:

- можливість легко отримувати у будь-яких обсягах інформацію про різноманітні властивості

зовнішнього світового простору та взаємозв'язки у ньому;

- можливість виходити на зв'язок з іншими людьми, де б вони не знаходилися;

- безпосереднім досвідом подорожування світом, що на рівні індивідуального сприйняття доводить людині його дійсну компактність, просторову наближеність усіх його регіонів, доступність для відвідання найвіддаленіших місць.

На сьогодні перша та друга складова забезпечується процесами тотальної інформатизації суспільства, розвитку телекомунікаційних мереж та систем зв'язку. У третю складову поруч з іншими транспортними технологіями свій унікальний внесок робить авіація. Саме ці складові у їх сукупності і відповідають основним сутнісним властивостям людини: 1) соціальному способу існування; 2) орієнтованості на формування узгоджених та несуперечливих уявлень про світ, в якому вона живе. Відповідно до цих властивостей людина і демонструє таку зацікавленість у нових технологічних можливостях щодо встановлення контактів з іншими людьми та отримання і обробки інформації.

Ось як писав про ключові особливості сучасного світу В.І.Вернадський: "В ХХ в., впервые в истории Земли, человек узнал и охватил всю биосферу, закончил географическую карту планеты Земля, расселился по всей ее поверхности. Человечество своей жизнью стало единым целым. Нет ни одного клочка Земли, где бы человек не мог прожить, если бы это было ему нужно. ... И одновременно с этим, благодаря мощной технике и успехам научного мышления, благодаря радио и телевидению, человек может мгновенно говорить в любой точке нашей планеты с кем угодно. Перелеты и перевозки достигли скорости нескольких сот километров в час и на этом они еще не остановились" [1, с. 240]. Отже, створені та діють унікальні можливості розширення у цілісній ноосфері границь індивідуального перцептивного світу кожної людини. Цей процес є стрімким і радикальним.

Глобальним вплив авіації на менталітет людства є завдячуючи загальносвітовим обсягам пасажирських авіаперевезень. Кожна людина може легко увійти у безпосередній контакт з авіацією – для цього достатньо придбати квиток на пасажирський авіарейс. Мільйони людей щорічно пересуваються в просторі по повітряних трасах. Це дійсно масовий вид транспорту, який в багатьох випадках, в тому числі на високо завантажених напрямках перевезень, є практично безальтернативним..

Системним вплив авіаційних пасажирських перевезень на людство є тому, що під його дію потра-

пляють найрізноманітніші верстви населення – підприємці та діячі мистецтва, журналісти та науковці, робітники та менеджери, діти та дорослі – кому буде належати майбутнє та кому належить сьогодення. Здобуваючи досвід перельотів, в тому числі на відстані планетарного масштабу, усі ці люди істотно модифікують свої суб'єктивні перцептивні світи, змінюючи уявлення про устрій світу людей, а відтак трансформуючи власні програми життєвої активності, а також впливаючи на програми тих людей, які, не маючи подібного досвіду особисто, знаходяться в полі дії новітньої культури, детермінованої і цим досвідом також. Надалі, у процесі реалізації масами людей власних програм життєвої активності в різноманітних сегментах та прошарках суспільства, відбувається розгортання цього глобального трансформаційного чинника як системного за своїм впливом на людство.

Висновки

Підсумовуючи викладене, наведемо слова П'єра Тейяра де Шардена: "Чем больше человечество технически организует свое множество, тем больше в нем рагі passu возрастают психическая напряженность, осознание времени и пространства, вкус и способность к открытиям. Это великое событие нам не кажется загадочным. И, однако, как в этом знаменательном союзе технического упорядочивания и психической сосредоточенности (centration) не видеть все еще действия (но в таких пропорциях и на таких глубинах, которые еще никогда не достигались) извечной великой силы, той самой, которая нас произвела? Как не видеть, что, окружив индивидуально каждого из нас, вас и меня, все тот же циклон (но на этот раз в масштабе общества) продолжает двигаться над нашими головами, все крепче сжимает в едином объятии всех людей, стремясь довести каждого из нас до завершенности и одновременно органически связать друг с другом?"

Через социализацию человека, специфическое действие которой состоит в сосредоточении на себе всего пучка мыслящих пленок и волокон Земли, продолжает свой ход сама ось космического вихря интериоризации." [4, с. 232].

Список літератури

1. Вернадский В.И. Научная мысль как планетное явление. – М.: Наука, 1991. – 271 с.
2. Основы психологии / За ред. О.В.Киричука, В.А.Роменца. – К.: Либідь, 2002. - 632 с. - 5 вид., стереотип.
3. Татенко В.А. Предмет и метод психологической науки: субъектная парадигма. // Предмет и метод психологии: Антология / Под ред. Е.Б.Старовойтенко. - М.: Академический проект: Гаудеамус, 2005. – 512 с.
4. Тейяр де Шарден П. Феномен человека. – М.: Прогресс, 1965. – 240 с.

А.В. Петренко

АВИАЦИОННЫЕ ПАСАЖИРСКИЕ ПЕРЕВОЗКИ И МЕНТАЛИТЕТ ЧЕЛОВЕЧЕСТВА

В статье анализируется влияние на менталитет человечества индивидуального опыта передвижения линиями воздушных сообщений масс людей в современном мире. С позиций философии и психологии рассматриваются некоторые аспекты и особенности этого процесса.

A. Petrenko

AIR TRAFFIC AND MENTALITY OF MANKIND

Philosophical and psychological aspect of the researches devoted to the influence of individual experience in mass air traffic process on human mentality is regarded in the article.